

BRINDZA KÁROLY:

A nagy pör

A háború befejezése óta soha ilyen lázban nem élt a falu, mint most. Tél volt ugyan és az idő kemény, de a falu központjában csoportosuló emberek nem sokat adtak a hidegre. Úgy ellepték a piactér alsó végén épített kis újságos bódét, mint legyek a mézes bódönt. Csinos kis tülekedés támadt a »Magyar Szó« legfrissebb számaért, vagyis a számban megjelent az agrárreformról szóló törvényért. Ennek a híre forgatta fel a lakosság nyugalalmát.

— Itt az újság, friss »Magyar Szó«, benne van a Nagy Törvény! — kiáltotta Fazekas Bóni, a tetemes csomagot bontogatva.

— Úgy látom, küldtek belőle eleget, jut mindenkinek. Azoknak is, akik kapnak és azoknak is, akikről elvesznek — nevetett Bóni — mert bizony az utóbbiak csak most kezdik venni az újságot, hogy megneszelték az agrárreformot. Rosszul áll a szénájuk, meghízsem! De csak hadd álljon, eleget nyúzták a szegényt... Hanem aztán mindennap elkéne egy ilyen fontos okmány, de volna keletje a lapnak! Egészen jól meg lehetne élni a százalékból... — filozofált elégedett mosollyal Bóni.

A bódé ajtajában tolongó emberek közül az egyik türelmetlenül az újság után nyúlt, de Bóni rászólt:

— Ejnye András bácsi, hetven esztendeig ráért kend várni az agrár-reformra, de nagyon türelmetlen lett egyszerre...

Az öreg Király András, a Vojnicsok évtizedes cselédje, sértődötten húzódott vissza.

— Olyan lassan mozogsz, mintha szurkot ettél volna. Az embert megvenné az Isten hidegje, ha belülről nem fűtené valami...

Néhány másodperc alatt elfogyott a nagy köteg újság. Az emberek csoportokba verődve lapozgatták az utcán. Kivették az újság »belét« összehajtották négy felé és bicskával felvagták, vagy egyszerűen csak fel tépték a lapokat — kinek mennyi volt a türelme.

A Szakszervezeti Székház előtt Meggyesi Ferkó, földmunkás, leszerelt »petőfista« vitatkozik néhány emberrel.

— Most már mindenki láthatja miről van szó — mondta az újságot lobogtatva — a törvény világosan megmondja: a föld azé lesz, aki megműveli! No, ettől keserű lesz a földesurak szája íze...

— Vigyázz Ferkó, nehogy a mi étvágyunkat is elvegyék az agrártól, — intette le a lelkesedő Meggyesit Bogár Jancsi, aki már tizenöt esztendeje az Ungárok nál cselédeskedett és akit, mint mondani szokta, annyiszor becsaptak, kisermmiztek életében, ahány hajszál van a fején.

— Hogy érted ezt Jancsi?

— Hát úgy, hogy csak múltán dicsérjük a napot...

— Nem értelek...

— Ej, hát te tán a Holdban élsz? Az egész falu arról beszél, hogy csak a magyar gazdáktól veszik el a földet és a szerbeknek osztják. Erről van szó, na.

Meggyesi kissé elhalványodott. Indulatosan fordult Jancsihoz:

— Ki mondta ezt? Ki beszél ilyen számárságot?

— Ki mondta, ki mondta? Nem az a fontos, hogy ki mondta, hanem, hogy mit mondanak. Senki se mondta, mindenki hallotta...

Megint Meggyesi szólt:

— Te Jancsi, ha nem tudnám, hogy milyen hiszékeny számár vagy, s hogy rászédett valaki, hát legszívesebben elvernélek — no de mit bizonyítgassak én neked. Gyere el estére a szakszervezetbe, majd ott meghallod. A járásból jönnek ki, azok majd válaszolnak neked is, meg azoknak is, akik szeretnék újra egymásnak ugratni a szerbet és a magyart...

— Azt hiszed talán, hogy hazudok? Nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél. Beszélük már, hogy a Dunavölgyi szomszédos szerb telepéseknek ajándékozott ötven hold legelőt. Így akarja megnyerni őket magának, hogy az agrártárgyaláson védjék a nagyságos urat... Meg aztán úgyis a szerbeknek adják, azt mondja ő is, így hát mindegy, hogy az agrár adja-e, vagy ő ajándékozza nekik.

— Dunavölgyiről beszélsz?

— Igen, arról.

— Na látod, az urak már be vannak gyulladva, de meglásd csalódnak, ha azt hiszik, hogy a nemzeti gyűlölet fölpiskálásával egymásnak ugrathatják a szegényeket. Gondunk lesz rá, hogy visszafelé süljön el a puská...

De nemcsak Meggyesi Ferkó meg Bogár Jancsi vitatkoztak ezen a napon. A meghirdetett agrárreformról beszélt az egész falu. Persze most is mindenki a maga szája íze szerint magyarázta a törvényt. A szegények között nagy volt az öröm, de még nem mertek fenntartás nélkül örülni. Szinte hinni sem merték, hogy most megvalósul évszázados álmuk — földet kapnak! Most már nem kell a nagyságos uraknál kalapolni munkáért, ezentúl a magukén dolgoznak. Ó, hát ezt is megértük! — mondogatták. Nemhiába vártuk hát olyan türelmetlenül a csillagos katonákat. Meg fiaink sem hiába vették kezükbe a puskát és hadakoztak a Dráván a némettel... Most valóságga válik mindaz, amit kenyérharcunk során eddig nem tudtunk kívívni!...

Elénkezett az este.

A kíváncsiság csapatostól hajtotta az embereket a szakszervezeti szék-ház felé. Annyian voltak, hogy a nyolcszáz ember számára készített terem kicsinek bizonyult. Az egybegyűltek, mint a méhek, úgy zsongtak a nagy teremben. Nem lehetett szót érteni. Csak akkor csendesedtek el, amikor Szarvas Gergő, a népbizottság elnöke tenyerébe verve csendet kért és megnyitotta az értekezletet.

Nyulánk, feketebajszú, villogószemű fiatalember lépett az asztal tetejére. Olyan csend támadt, hogy a falióra ketyegését is meg lehetett hallani. Minden szem az asztalon álló fiatalemberre szegeződött.

Meggyesi Ferkó meglökte Bogár Jancsit.

— No most jól nyisd ki a füled! Göllöncsér Mihály ez, a járási Pártvezetőség kiküldöttje, majd ő megmondja miről van szó, oszt megfelel a rémhír-tenjesztőknek is...

A fiatalember nyugodt, halk hangon beszélni kezdett.

— Munkástársak! Régen vártuk ezt a napot. Amióta élünk és amióta nyomorult jobbágyoseink túrják ezt a földet. Nincsen barázda, nincsen falpalatnyi föld ezen a tájon, amelyet elődeink és magunk verejtéke ne öntözött volna. Vér és verejték, kín és jajszó töltötte be a pusztákat. Elődeink hiába dolgoztak, mint az igásbarom s hiába tagadták meg a munkát, ha kibíratatlanná vált a teher, a szegényeken semmi és senki nem segített. Az egyik oldalon a szegények ezrei verejtékeztek, a másik oldalon meg néhány földesúr gazdagodott, dőzsölt, hatalmaskodott. De most ütött az óra — mindenért megfizetünk!...

A fiatalember szavai nyomán egyszerre forrósodni kezdett a hangulat. Az elhangzott szavak az emberek szívéig, agyvelejéig hatoltak. A jelenlévők tágramerezgett szemmel, lélekzet-visszafojtva hallgatták.

A fiatalember is nekitüzesedett. Emelt hangon folytatta:

— A törvény világosan kimondja: a föld azé, aki megműveli! És nincs az az erő, amely most megakadályozhatna bennünket az igazságtevésben... Beszélhetnek, áskálódhatnak azok, akiket az agrár törvénybe hív! Hiába uszítanak: a szerb és a magyar nincstelen nem néz farkasszemet egymással. Pedig ezt szeretnék most is. De ebből egyikünk se kér. Összefogunk és leszámolunk a földesurakkal, szerbekkel is, magyarokkal is. Viészavesszük az ősi

jussot. Dózsa György és Gubec Mátyás népe most együtt megy a zsarnokok ellen!

— Akad-e magyar agrárérdekelt, aki még ezután is kételkedik a nép erejében? Akad-e még, aki kételkedik a nagy per kimenetelében? Ne féljete! A póri igazságot most nem ülteti tüzes trónra Verbőczy »úri pereputtya«...

A teremben senki sem mozdult. A nagy csendben csak Bogár Jancsi száraz köhécselése hallatszott.

— Ne higgyetek a levitézlett urak meséjének. Menjete! és irassatok földet. Jussotok van rá, megérdemeltétek! A földesurak csak ijesztgetnek benneteket. Azt hiszik, hogy ha nem lesz földigénylő, akkor visszavonják, vagy legalább is itt nem hájtják végre az agrárt. Ne higgyetek a vérszopóknak. Annyi földetek lesz, amennyit a földesuraktól elvesztetek!... A magatokén dolgoztok ezután.

Amikor Göllöncsér befejezte mondanivalóját és válaszolt a feltett kérdésekre, Meggyesi karonfogta Bogár Jancsit és az utcán megkérdezte:

— No, mit mondtam pajtás! Ez aztán alaposan betette a kaput! — A nagyságos urak nem alszanak az éjjel... Láttad a szakállas Vojnics, hogy kifordult a teremből, amikor a járási küldött vérszopóknak nevezte őket?

Bogár Jancsi arca is tűzelt már. Úgy látszik, kételyei eloszlottak, még mielőtt mélyebb gyökeret verhettek volna.

— Nem mondom, ha így van, bizony nagyon jól van. Persze, hogy én fel sem fogtam a dolgot, hiszen most nem őket védi a hatalom! Most a munkások az urak. Ott egye meg a fene a Dunavölgyit, ahol van... Átláthattunk volna magunk is a szítán! Tudom már, ki tanácsolja, hogy ne irasson földet a szegény, mert nem lesz istenáldása a »jogos tulajdonosuktól« elrabolt földeken... Mintha nem ők rabolták volna össze a mi hátunkon a vagyont...

— Látod öregem — csapott Meggyesi diadalmasan Bogár vállára — minden a rendjén lesz már ezután. A szegények megkapják a földet, a nagyságos urak meg, ha élni akarnak, szintén fogjanak kapát. Eljöhettek hozzánk mővába. Annyit mindenkor adunk nekik, mint amennyit ők adtak nekünk...

A szakszervezet nagyterme lassan kiürült, de az emberek még sokáig ott fagyoskodtak a kitéglázott, havas piactéren. A hallottakról beszélgettek. A nagy többség megnyugvással és belső melegséggel gondolt a Törvényre, amely most végre perbe fogja a földesurakat és igazságot tesz a szegényeknek.

* * *

Száraz, hideg vasárnap reggel volt. A nap már fent ragyogott az égen, de csak nem akart felengedni. Téli reggeleken ilyen hidegben az emberek nem szoktak mázskálni, pláne vasárnap! Csak azok keltek fel korán, akik a jószágot etették, meg akik a templomba vagy éppen a szakszervezetbe igyekeztek. Mos azonban majdnem minden felnőtt ember az utcán van és kisebb-nagyobb csoportokban igyekszik a falu központja felé. Érthető is, hiszen ma kezdődik az agrártárgyalás!...

Meggyesi Ferkó egész éjjel nem aludt, mert behívták a község házára. Ott egy nagyobb csoport agrárérdekelttel megegyeszer megvitatták, hogy a törvény értelmében kit állítsanak az agrárbíróság elé... Amikor hazament, az asszony egyre unszolta, dőljön le egy kicsit, de ő elhatározta, hogy ezen az éjszakán nem fekszik le, hiszen úgy se tudna aludni... Alig pirkadt még, amikor felkeltette Bogár Jancsit, gyerekkori jó pajtását. Mikor ez nagy morgások közepette felkelt az ágyból és magára szedte gúnyját, együtt mentek a faluba.

Most ott ülnek a nagyvendéglőben, az ablakmenti asztalnál és figyelik a gyülekezőket. A vendéglő előtt félkörben húzódó piactéren ekkor már sok száz ember összegyűlt. Legtöbbjük agrárérdekelt volt. De voltak közöttük a falu többi rétegeiből is, hiszen közvetve, vagy közvetlenül mindenkit érdekelt az agrár...

Kilenc óra felé járt már az idő, amikor az agrárbíróság tagjai, Hajdu Kálmán, Banai Samu és Károly Ambrus a népbizottság tagjai kíséretében elindultak a volt »Gazdakör« épülete felé. Lapos parasztszánkon ekkor érkezett meg és csatlakozott hozzájuk Göllöncsér Mihály, a járási agrárbíróság küldöttje is. Meggyesi felemelte a pálinkás poharat és kiitta belőle a »kerítés-zagatát«, majd a torkát reszelve odaszólt barátjának.

— Jancsi, azt hiszem mehetünk, megkezdődik a tánc!...

— Jó, mehetünk — mondta Jancsi. Azzal felállt és összegömbölyta magát rövid, kopott télikabátját.

Meggyesi egy pillanatra megállt.

— Te Jancsi, hallgass csak ide! Most, hogy itt ültünk, elengedőkoztam az életem felett. Sok minden történt már velem. Nyomorogtam, kínlódtam és szenvedtem, mint te is, meg a többi sok ezer nincstelen. Volt úgy is, hogy a méreg majd szétveitett a sok igazságtalanság miatt, és sehogy se láttam a jövőmet. — Valami eltakarta a szemem elől... Most meg hogy itt ülünk és elnézem a tárgyalásra sorakozó embereket, hát olyasvalamit érzek, mintha ezek annak a bizonyos valaminek, talán egy óriási nagy kőnek az elhengerítésére sorakoznának fel, ami eddig útiát állta a szegényember boldogulásának!... És ez olyan jó érzés, most olyan könnyűnek érzem magamat, hogy röptében fognám el a madarat...

Bogár Jancsi buzgón bölongatott, mint aki hallja ugyan, de nem érti, miről van szó...

— Jól van Ferkó, csak gyérünk, no!

Amikor Ferkó és Jancsi a tárgyalóterembe léptek, ott már csaknem minden hely foglalt volt. Azért valahogy mégis elhelyezkedtek a fal mellett. Innen legalább jól látni mindenkit, mondotta Ferkó Jancsinak. De az egyre zsúfolódó teremben hamarosan elveszték a tömegben és úgy érezték magukat, mint amikor a dúskalású búzát lengeti a pusztán a májusvégi szél. — Ide-oda hullámozottak a fal mellett, amerre a betóduló tömeg éppen sodorta őket...

Az agrárbíróság elfoglalta helyét a színházterem dobogóján. Középen Hajdu Kálmán, az elnök ült, mellette a járási küldött, az asztal végein pedig a bíróság két tagja. A zúgó-zsongó teremben már vagy ezren szorongtak. Előtt mindenki, akit valamilyen módon érintett az agrár. Sokan elhozták a feleségüket is, akik azonban engedve valami régi, talán épen templomi szokásnak, most is külön, a terem baloldalán ültek. Az ifjúság és egy kisebb csoport asszony a karzatra húzódott. De voltak a teremben ionéhányan a földesurak és nagygazdák közül is. Így például Dunavölgyi Arnold nagybirtokos, galambszínű kabátjában és zö'd lovaglónadrágiában, ott ült az első sorokban. Talán benyomásokat jött gyűjteni, már az első napon? Ki tudja...

Az elnöklő Hajdu Kálmán — tagbaszakadt, hatalmas termetű földmunkás — megrázta a csengőt és a beállott csend után bejelentette a tárgyalás kezdetét. Egyszerre felzúgott a taps. Még Dunavölgyi is tapsolt. Igaz, hogy százászelén kényszeredett és fagyos volt a mosoly, de nyilvánvalóan nem akart feltűnést kelteni tüntető hallgatásával.

A járási küldött törvényismertető szavai után az elnök végre bejelentette, hogy megkezdik az első ügy tárgyalását. Hívó szavára egy alacsony, köpcös, pirosképi emberke, Haluska Péter topogott a színpadon elhelyezett emelvény elé. Tétova lépteit és suta mozdulatait mosolyogva kísérte a hallgatóság. A kis emberke rettentő zavarban volt. Amikor megállt, hirtelenében nem tudta mit csináljon. Idegesen forgatta a kalapját, majd hirtelen a fejébe nyomta, azután újra leemelte és illedelmesen meghajolt, előbb az agrárbíróság, majd az agrárérdekeltek felé... Általános nevetés támadt.

Az elnök szigorú, de nem ellenséges hangon felolvasta Haluska Péter adatait, majd a »vádlotthoz« fordult:

— Haluska Péter, a törvény értelmében, földműves embernek érzi-e magát vagy nem?

Haluska azonban se nem látott, se nem hallott. Füléhez tartotta tenyerét, úgy kérdezte:

— Hogy, hogy érzem magamat, azt kérdezi? Hát, mit mondjak, lehetne jobban is...

— Nem arról van szó! Azt mondom, földművesnek érzi-e magát?

— Ja, hogy földműves vagyok-e. Hogyne, hogyne. Persze, hogy az vagyok. Tizenhat hold földem van, nem magam szántom az igaz, de az aszszonnyal együtt magunk kapáljuk be a kukoricát és valamikézt aratok is, habár ez úgy-e, mivel már ötven felé járok, kissé nehezemre esik. De azért szívesen dolgozok. Miért ne? A föld megfizeti a munkát...

— Szóval földművesnek érzi magát?

— Igen, habár, amint mondtam, már ez nehezemre esik egy kissé.

— Nem arról van szó! Kinek könnyű a földmunka? — Az elnök indulatosan az agrárérdekeltek felé fordult.

— Munkástársak, ti ismeritek Haluska Pétert, itt élt a faluban. Mondjátok meg, végez-e földmunkát, vagy sem. Földművesnek számíthatjuk-e vagy sem?

A karzatról egy öregesen ríkácsoló női hang, — Haluska Péter feleségének hangja — hallatszott.

— Az hát, persze, hogy földműves. Mi az ördög volna? Mit zaklatják szegényt, van annak úgyis elég baja...

De hallatszott ugyanakkor tiltakozás is.

— Nem földműves! Megkapálja a kukoricát és felszedi a krumplibabot, de ez még nem jelenti, hogy földműves. Más túrja a földjét. Azelőtt pedig még cselédet is tartott... Az asszony meg ne kontrázzon nekünk onnan a »kórusról«, mert most mink beszélünk!

Az ellenvetések ellenére mindtöbben szóltak Haluska földművessége mellett.

— Földműves Haluska, dolgozik az, csak ígás állat nélkül maga nem győzi...

— Nem ilyenektől kell elvenni a földet. Ott vannak a nagyságos urak, az Ungár, a Dunavölgyi, meg a többiek, akik most is rosszban sántikálnak...

— Haluska Péter igenis dolgozik a földjén, tavasszal mindennap kint látni a határban.

Az agrárbíróság nem hirdethet ítéletet, míg az agrárérdekeltek nem döntenek. Ezért az elnök szavazásra bocsátja a kérdést.

— Aki földművesnek tudja Haluska Pétert, nyújtsa fel a kezét.

A teremben vagy hatszáz kéz emelkedett a levegőbe. Közöttük Haluska Péterné mindkét keze is, aki egyre nógatta a mellette ülőket, hogy ők is két kézzel szavazzanak, hiszen ismerik Pétert és most csak nem tagadják meg az emberséget... Akik elleneztek Haluska földművessé nyilvánítását, kisebbségben maradtak.

Az elnök felállt és ünnepélyesen kijelentette:

— Megállapítom, hogy az agrárérdekeltek nagy többsége földművesnek ismeri Haluska Pétert, ezért ügyét félretesszük és meghagyjuk neki földjét...

A terem jobboldalán ülő Bogár Jancsi bosszúsán lökte meg Meggyesi Ferkót:

— Na, ez a tárgyalás is jól kezdődik! Az első bugrist már fölmentették, pedig nem érdemli meg...

Meggyesi csitította:

— Várjál Jancsi, várjál! Lesznek itt nagyobb halak is... Csak türelem!

Az elnök most Huber Árpád százholdas szabadkai gyártulajdonost szólította. Ez azonban kétszeri szólításra sem jelentkezett. Az elnök megállapította, hogy a tárgyalást a fél távollétében is megtartják, mert időben értesítették és nyugtázta is az idézést.

— Földművesnek tekinthető-e Huber Árpád?

— Nem! — kiáltotta egyszerre vagy ezer torok.

A tömegben valaki megjegyezte:

— Ez el se jött, attól több esze van neki. Tudja jól, hogy miről van szó, — nincs kegyelem a szegényt nyúzóknak...

A következőnek Fendrik Mihály, volt osztrák-magyar, majd jugoszláv nyugdíjas rendőrmester esetét tárgyalták.

Fendrik Mihály mindig fegyelemszerető ember volt, így hát készségesen megbokázta és mély fejhajtással üdvözölte az agrárbírósgát is, pedig, amint hófehér haja és görnyedt háta bizonyította, már közelebb járt a hetvenhez, mint a hatvanhoz.

— Fendrik Mihály, magának tizenkét hold földje van. Nyugdíjas. Földműveléssel soha nem foglalkozott. Megfelelnek ezek az adatok a valóságnak?

Fendrik idegesen igazgatta a bajuszát.

— Igen, azaz hogy nem. Nem kérem, nem egészen így van...

— Nem így van? Hát akkor hogy van?

— Hát kérem az úgy van, hogy nekem van hét holdam, meg az asszonyknak van öt holdja...

— Az összesen tizenkét hold — összegezte mosolyogva az elnök — ezek szerint tehát, mivel nem földműves, agrár alá esik a földje.

A nyugalmazott rendőr indulatosan tiltakozott.

— Dehogy is kérem, dehogy. Nekem csak hét holdam van és annyit az agrár is meghagy...

— És mi van a további öt holddal?

— Az asszonyé, vegyék el tőle, engem a törvény véd...

A teremben nagy nevetés támadt. Az elnök hangja hallatszott újra.

— És a felesége, az kié? Hiszen egy kenyéren élnek!

— Igaz, de a földek külön vannak...

— Hallia, ne játszon a bírósággal — figyelmeztette az elnök komoly hangon a cinikus nyugdíjast. Mondja meg, földművesnek érzi-e magát, vagy sem?

Fendrik Mihály hallgatott. Erre az elnök az agrárérdekeltekhez fordult:

— Kérdem az agrárérdekeltek gyűlését: Fendrik Mihály földművesnek tekinthető-e vagy sem?

— Nem! — kiáltotta a tömeg egyhangúlag.

Az elnök ismét Fendrikhez fordult:

— Fendrik Mihály, elmehe! Végeztünk.

Fendrik azonban nem mozdult. Az elnök kérdő tekintettel fordult feléje.

— Nos?

— Hát kérem, csak azt szeretném még mondani, ha már elveszik az öt holdat, hát az asszonyt vegyék el...

— Meglesz! Meglesz a kívánsága — egyezett bele az egybegyűlt hangos kacagása közben az elnök.

Ezután sorba következtek a falu nagygazdái. Nagy Bálint, Gyarmati Lajos, Varjas Sándor, Nagy János és a többiek. Az agrárbíróság minden esetben megállapította, hogy földművesnek tekinthető-e a tulajdonos vagy sem.

A nap legnevezetesebb eseménye az egyik Ungár gyerek birtokának kisajátítása volt. A fekete, göndörhaiú fiatalember, aki összesen talán kétszer járt birtokán, mióta a világra jött, egyre azt hajtogatta, hogy bizony ő földműves és a telekkönyvre hivatkozott.

— És mit szokott dolgozni? — kérdezte az elnök.

— Mit? Mindent kérem...

— Mégis, konkrétan.

— Konkrétabban? Jó. Hát kérem, mondjuk ganéjt hordok, szántok, vetek, kaszálok — mindent...

— És aztán felébredtél ügye? — kiáltotta Gábor Pista az első sorokból, aki húsz évig cselédkedett az Ungár tanyán.

Mindenki nevetett a teremben, az agrárérdekeltek, a tárgyalásra váró felek, a feszült érdeklődéssel figyelő Dunavölgyi, de maga az Ungár fióka is, hiszen tudta, hogy ekkor föllentett legnagyobb életében... Nem sikerült neki, ami dédöregapjának sikerült. — Ügyének letárgyalása után ötszáz holddal gyarapodott az agráralap.

Ezután Vukovics Ilona és Vukovics Mária szabadkai lakosok ügye következett. A vénkisasszonyok valami ügyvédfélét küldtek maguk helyett. Ez egyre azt bizonyíttatta, hogy igazságtalan elvenni ezektől a »védtelen« nők-től a földet, mert mit csinálnak az nélkül szegények. Igazán nem szép a moravicaiktól, hogy ki akarják semmizni őket, hiszen a föld jövedelméből éltek. Most aztán mehetnek dolgozni!

A teremben az elégtelenség és a méltatlankodás moraja zúgott. Többen kiabálni kezdtek.

— Aki nem dolgozik, ne is egyék!

— Talán a kisasszonyok sajnáltak minket? Volt-e valamelyikük valaha is a birtokon, hogy megnézzé, miként élnek cselédei? Nem törődött soha velünk.

— Azt se tudják, hol a földjük. Csak a jövedelmét puccoskodják el a városban.

— Egy szálíg elvenni tőlük!...

Az ügyvéd azonban, akit nyilván jól megfizettek hálátlan munkájáért, nem hagyta annyiban a dolgot. A tömeg felé fordult:

— De kérem, hogy beszélhetnek így? A kliensem nevében kikérem magamnak ezt a hangot...

Erre lett aztán csak kiabálás! És nemcsak kiabálás.

— Lökjétek ki!

— Hogy mer így beszélni velünk?

— Tán neked ígérték felét, ha megmented számukra a vagyont?

— Nem kell nekünk fiskális, tudjuk mi, hogy ki mint dolgozott és kinek mi jár...

Az első sorokból valóban megmozdultak néhányan. Egy asszony már a csizmát fogta és rángatta a paprikavörös ügyvéd lábán...

— Ki innen, mert kiváglak, mint a dögöt. Te akarsz bennünket törvényre tanítani? Csaló! Majd igazságot teszünk mi nélkülöttek is...

Az elnök leintette a hangoskodókat. Az ügyvéd pedig jónak látta elszedealni az egyik mellékajton. Az ajtóból azonban még egyszer visszakiabált:

— Ez igazságtalanság, fellebbezek!

Bogár Jancsi, akit a tömeg Ferkóval együtt egészen odáig sodort már, egyik szabadon lévő karjával meglökte a hangoskodó fiskalist és berántotta az orra előtt az ajtót.

— Vigyen az ördög! Fellebbezz ahova akarsz. Máshol is tudják, mi az igazság.

* * *

Aztán elérkezett a második nap is.

A második nap tárgyalásai igen mozgalmasaknak ígérkeztek. Ezen a napon sajátították ki a legnagyobb földesurak birtokát.

Dunavölgyi, a környék egyik legnagyobb birtokosa, most a szokottnál is korábban bekocogtatott parádés kocsján a faluba. Szemeit kutatva jártatta körül a piactéren gyülekező embereken. Amikor elhaladt mellettük, néhányan közülük akaratlanul is megdöfték mutató ujjukkal a kalanszélét. A kalap azonban, ellentétben a multtal, most mindenkinek a fején maradt. Legtöbben csak elnéztek a rettegett földesúr feje felett, mások meg — közöttük Meggyesi Ferkó és Bogár Jancsi — cinikusan mosolyogva szemléltek, méregették.

— No, ez is bekapja a legyet máma — jegyezte meg Ferkó a háta mögött. Dunavölgyi meghallotta és visszafordult. Gőgösen, de már nem a régi önbizalommal jegyezte meg:

— Nem olyan biztos, barátom! Maga elfelejti, hogy felettünk is laknak, magából az irigység beszél... — Dunavölgyi merően nézett Ferkó szemébe, ez azonban nem ijedt meg a nagyságos ur dörgedelmeitől.

— Menjen, csak menjen a nagyságos úr amíg szépen van, mert tudunk mi másképp is beszélni!... — mondotta Ferkó és előre lépett a tömegben. — Ne féljen, ott leszünk! Majd ott beszélgetünk...

— Ott lehetnek — szolt Dunavölgyi s miután megvetően végigmérte Ferkót és a körülötte állókat, megfordult és otthagytta őket. Kilépett a kövesútszélére és figyelte a közeledő szekereket. Egész karaván volt az. Mint lakodalom idején. A nagy parasztszekereken a szomszédos dobrovoljác falu lakói jöttek. Dunavölgyi alig észrevehetően intett a kocsin ülőknek majd eltűnt a volt »Gazdakör« felé özönlő tömegben. A telepések is leugráltak a kocsikról és a tömeg közé vegyülve beszállingóztak a nagy tárgyalótárebba. Dunavölgyi barátságosan integetett nekik az első sorból. Ezek biztatták, hogy csak ne féljen, itt vannak és majd megvédik, hiszen ők csak tudják, hogy jó ember... Az agrárérdekeltek kíváncsan és vegyes érzésekkel szemléltek a vendégeket. Már elterjedt a híre Dunavölgyi mesterkedéseinek, de a dobrovoljác-telepesekét is mintha kissé meglepte volna az agrárérdekeltek nagy tömege. Csodálkozva szemléltek a zsvajgó, kacagó, éneklő csoportokat.

A teremben gyorsan elterjedt a híre, hogy a dobrovoljácokat Dunavölgyi hozatta be saját kocsján, hogy tanuskodjanak mellette. A falubeliek nagy része nem hitte, hogy a telepések kiállnak a gőgös földesúr mellett. Ezért inkább kíváncsian mint ellenszenvvel figyelték a hátsó sorokban elhelyezkedő kucsmás, vastag téliruhás embereket. Dunavölgyi ott ült az első sorokban, lábait keresztberakta és kihívóan nézett maga körül, de csak hideg, gyűlöl-

ködő tekintetekkel találkozott. Ennek ellenére még mindig a nyeregben érezte magát.

A tárgyalás rendkívül feszült hangulatban kezdődött.

Elsőnek Dunavölgyit szólította az elnök. Ez lassan, méltóságteljesen felállt és úgy helyezkedett el a színpad előtt, hogy az egész termet szemmel tarthassa. Az elnök felolvasta Dunavölgyi adatait. Ötszáznegyven hold föld, földműveléssel soha nem foglalkozott, a törvények értelmében tehát a birtok a gazdasági felszereléssel együtt kisajátítandó.

— Így van-e? — kérdi az elnök.

Dunavölgyi az agrárérdekeltek felé fordul és patétikusan mondja:

— Igazságtalannak tartom az agrárbíróság véleményezését.

A padok között a meglepetés halk nesze suhant végig. Még az elnök sem tudta leplezni csodálkozását. Nyugalmat erőszakolva kérdezte:

— Mivel indokolja? Hiszen ön soha életében nem munkálta földjét!

— Állandóan a birtokon laktam és magam gazdálkodtam.

— Ispánt tartott, az vezette a birtokot...

— Magam is ott voltam...

A terem hátsó soraiban ekkor mozgolódás támadt. Néhány telepes előre furakodott egészen a színpadig. Gyanús külsejű, ragyásképzű dobrovoljac parasztleány szólalt meg először.

— Mit akarnak ettől az embertől, hiszen ő mindig jó volt hozzánk. Mi telepesek a legjobb viszonyban voltunk vele...

Az egybegyűlt agrárérdekeltek fokozott meglepetéssel és értelmetlenül figyelték a fejleményeket. Az elnök válaszolt a ragyásképzűnek.

— Nagyon szép tőle, de most nem baráti oklevelet osztogatunk, hanem agrártárgyalást tartunk.

— A törvény nem akar rosszat a jó embereknek...

— Ez így van.

— Hát akkor miért akarják kifizetni Dunavölgyit. Ő mindig jó volt cselédeihez is...

Most egy másik telepes szól a közbe:

— Mi, dobrovoljacok nem engedjük Dunavölgyit. Neki jár a harmincnégy hold és a kastély. Mi erre szavazunk!

— Most a cselédek, kiszípolyozottak és kisemmizettek szavaznak arról, hogy kinek mihez van joga... Másnak nincs beleszólása! — kiáltotta az elnök kissé indulatosabban, mint ahogy maga is szeretne volna.

Az agrárérdekeltek méltatlankodva zúgtak. Az utca felől ebben a pillanatban lódobogás és csengőcsilingelés hallatszott. A következő másodpercben kinyílt a színpad mögötti ajtó és a járási népbizottság küldötte lépett a dobogóra. Már az úton értesült az eseményekről, ezért nagyon igyekezett, hogy elérje Dunavölgyi tárgyalását. A járási népbizottság két csikaja rekord idő alatt futotta be a tizenhat kilométeres távot. A küldött ledobta télikabátját és helyet foglalt az elnök mellett. Pár másodperc alatt áttekintette a helyzetet és máris szót kért az elnöktől. A teremben mindenki feszült várakozással tekintett a színpad felé. Még Dunavölgyi is hátrább lépett egy kissé.

Amikor felállt, pár pillanatig még Dunavölgyi adatait tartalmazó aktákat forgatta, majd körüljártatta szemét a zsúfolásig megtöltött teremben. Tekintete találkozott a munkában megrokkant cselédek, nincstelen földmunkások, napszámosok sokatváro tekintetével. Bátor és erélyes fellépéséért nagyon megszerették a faluban. Ebben a feszült pillanatokban is bizalommal nézték amint tekintete összecsapott Dunavölgyi hideg kék szemének merev nézésével. A szemek már megvívták a maguk harcát, most jön a szavak és az érvek csatája. Lassan, vontatottan kezdett beszélni arról, hogy az agrártörvény a dolgozó nép felszabadító harcának egyik nagy vívmánya és egyformán érinti a szerb és a magyar földesurakat, s hogy a magyar és szerb nincstelenek egy fronton állnak ebben a küzdelemben is.

— Dunavölgyi »nagyságos úr« azonban azt szeretné, ha megint egymás torkának esnének. Földet akar ajándékozni a szerb falu telepeseinek, hogy védjék meg a magyar nincstelenektől. Már mondtam egyszer, ez nem fog sikerülni neki, már csak azért sem, mert ismerjük a törvényt, ahogy ismerjük a »nagyságosurat«, is. Először is, földet az agrártörvény életbeléptetése

óta se eladni se elajándékozni nem lehet. Dunavölgyi birtoka tehát teljes egészében agrár alá kerül, másodsor, nem hallgathatunk olyan egyének véleményére mint Latinovics Milenkó és Dokmánovics Dusan, akiknek külön számításai vannak; akik a mi volt nyilasainkkal és egyéb söpredékekkel egy követ fűjnek. Ezek nemcsak az agrárreformnak, hanem egész államberendezésünknek is ellenségei. Az urak malmára hajtják a vizet. Dunavölgyi tehát megtalálta a telepes falu lakóinak salakját és azokat hozta ide, mint a szerb nép képviselőit, hogy »véleményt« mondjanak a szomszédos földesúr »jóságáról«! Erről a jóságról egyébként maguk a cselédek, részaratók meg a napszámosok mondhatnának véleményt. Ők ismerik legjobban ezt a »jóságot«, mert a saját bőrükön érezték. Álljanak fel hát azok, akik közelről ismerték ennek az »úrnak« a »munkáját« és részesei voltak a nagy »jóságnak«.

A terem hátulján ismét mozgolódás támadt. Most az újonnan érkezett dobrovoljacok közül jött előre az egyik és az elnökhöz fordult.

— Druze pretszednicse, én szeretnék pár szót mondani...

Az elnök intett, hogy beszélhet.

— Magyar elvtársak, ne haragudjatok én nagyon keveset tudok magyarul, talán így is megértitek...

— Beszéljen, csak beszéljen, megértjük mi!

— Beszélhet, ha jól akar szívesen meghallgatjuk — kiáltották több felől.

A fiatal telepes felindultan beszélni kezdett:

— Szégyenlem magam elvtársak, szégyenlem magamat, hogy a falumban ilyen emberek is élnek mint Latinovics és Dokmánovics. Ne higgyétek, hogy ők a mi véleményünket fejezik ki itten. — Tudjuk mi jól, hogy kik ezek! A faluban igyekeztek telebeszélni az emberek fejét, hogy milyen jó lesz, ha Dunavölgyi legelő céljára ötven holdat a falunak ajándékoz... A falu népbizottsága visszautasította az ajánlatot, mert tudja, hogy törvényellenes és ravasz szándékú cselekedet akar lenni. De ha egyezne is a törvényes lehetőségekkel, ezen a néhány csirkefogón és megtévesztett, ügyefogyott emberen kívül nincsen egyetlen dobrovoljac sem a faluban, aki a magyar földmunkások rovására a földesúrral szövetségbe akarná növelni a falu legelőjét, birtokát. Ti pedig jól tennétek, ha kívágnátok innen a teremből a hitvány áruelőit, hogy a lábuk se érje a földet. Mi majd otthon elbánnunk velük, ne féljete... Mhetnek megint a Drázsához! Szívemből kívánom nektek, hogy mindannyiunk javára leszámoljatok az ilyen szegény-nyúzókkal, mint az ott az első sorban...

A teremben, mint a fergeteg, zúgott fel az agrárérdekeltek helyeslése.

— Úgy van! Ez az igazság! A magyar nincstelenek és a szerb szegény-parasztok fogjanak össze!

— Le a méregkeverőkkel!

— Ki a júdásokkal...

Az emberek össze-vissza kiáltottak. Abból az irányból, ahol Meggyesi Ferkó és Bogár Jancsi ültek még az öklüket is rázták Dunavölgyi és a szinpad előtt álló két bérenc felé. A szerb telepesek, akiket Dunavölgyi bérencei csábítottak ide, szintén méltatlankodni kezdtek és ők is fenyegették a két csirkefogót. Ezek jónak is látták »angolosan« meglépni az oldalajtón.

Szerb és magyar szidalmak röpködtek utánuk.

A zsvaj még el sem ült, amikor Dunavölgyi felállt és egész testében reszkette az agrárérdekeltek felé fordult. Gőgös, fennhéjázó magatartása eltűnt. Erezte, hogy a csaláson szerzett hatalmas birtok most egyszerre kicsúszik a lába alól. Hiába keresett kutatott pártfogó után a tömegben, szeme csak ellenséges, megvető tekintetekkel találkozott. A közel ezer gyűlölettől izzó szempár nagyon megtépázta fölényes magatartását. Ahogy ott állt, olyan volt, mint egy kiszáradt, ágaitól megfosztott, kivágott jegegyefa. Hideg, érzéketlen mint egy darab kő. De azért még mindig reménykedett, hogy megpuhítja az egybegyűlték szívét. Hátha megszajnálnak — gondolta. Hiszen emlékszik a cselédekkel azelőtt úgy bánt, ahogy akart. Hajlottak a szavára. Ha fogcsikorgatva is, de túrték, hogy annyit fizessen nekik, amennyit éppen kedve tartotta, különösen ha még keveset beszélt

nekik a rossz időjárásról, szűk termésről, alacsony gabonaárakról... Lehet ezekkel beszélni most is. Mindenesetre megpróbálja...

— Emberek, uraim! Hát vétettem én valaha bárkinek is? Miért akarnak tönkretenni? Én is csak ember vagyok...

Az agrárbíróság elnökének szavai vetettek véget az újra felharsanó zsvajnak. Olyan volt a tömeg, mint a felháborgatott tenger, mely hatalmas hullámokat vet minden szélroham után.

— Azt hiszem, vannak itten Dunavölgyi volt cselédei közül, akik elmondhatják, milyen munkát végezett és végez s hogyan bánt munkásaival.

Több oldalról kiabáltak egyszerre:

— Vagyunk itt jócskán, tudjuk mi jól, hogy kicsoda Dunavölgyi!...

— Nyúzó, aki hét bőrt szeretett volna lehúzni mindíg a szegény cselédéről és napszámosról...

— Veretett és kínoztatott bennünket...

— Nem igaz! — kiáltotta Dunavölgyi a bíróság felé, majd az agrár-érdekeltekhez fordulva kérdezte:

— Kít verettem én meg? Mondják meg no, álljon fel és szóljon! Miért rágalmaznak...

— Eleget megverettél! Sokat tudnánk mesélni gonoszságaidról.

Most Meggyesi Ferkó hangja harsogta túl a zsvajgokat.

— Gulyás István, állj fel és vád a nagyságos úr szemei közé...

— Úgy van, úgy van! beszéljen Gulyás István — harsogták vagy huszan is egyszerre.

Dunavölgyi összeresztett erre a névre. Nem, erre igazán nem számított, hogy a faluban ismerik és emlékeznek még Gulyás esetére. Általában nem így képzelte el az egész agrártárgyalást. Azt hitte, ha megjelenik a volt cselédek és napszámosok között, ha nem is süvegelik meg, hát legalább nem mernék ellene szólni. De nagyon megváltozott ez a világ! — gondolta. Azelőtt olyanok voltak ezek mint a kezesbárány, ha rájuk szólt az ember, hát elszompolyogtak, mint a megvert kutya... Most meg? Olyanok mint a farkasok, elevenen megennék az embert... Ezek most mindent felhánynak és csak úgy lihegnek bosszúért. De legalább az a Gulyás ne volna itt...

Gulyás István azonban ott volt és társaitól tuszkolva lassan felemelkedett helyéről. Dunavölgyi úgy érezte, mintha térdei kissé megremegtek volna, amikor meglátta az őszhajú cselédet...

— Gulyás István agrárérdekelté a szó — szólt az elnök.

A teremben hirtelen nagy csend lett. Így telt el, siri csendben, talán egy perc. Gulyás István csak állt a székek között, teste előre hajolt és kezeivel az előtte álló széken babrált. Olyannyira megilletődött, hogy nem tudta szólásra nyitni a száját. A lelkében évtizedek óta összegyűlt keserűség hirtelen felszakadt és a torkát szorongatta. Az elnök biztatón intett feléje.

— Gulyás István, beszéljen...

Az öreg cseléd lassan nekibátorodott.

— Azt akarjátok, hogy beszéljek... hogy mondjak valamit Dunavölgyiről. Hát bizony mondani sokat mondhatnék, beszélhetnék rólok is meg magamról is... Ott születtem a birtokon, ott töltöttem gyermekkorom. Keserves élet volt az. Sokat nyomorogtunk. Es nem hazudok ha azt mondom, hogy csak akkor laktam jól, egyetlen egyszer, amikor egy éjjel... — az öreg egy pillanatra elhallgatott, mintha a jelenlevőktől, no meg titokban egy kicsit Dunavölgyitől is restelné a dolgot. De aztán rájött, hogy nincs mit szégyenkeznie nyomorult élete felett, hiszen azért is az urak rendje a felelős. Neki-bátorodva folytatta:

.... bemásztam a Henrik nagyságos úrék konyhájának ablakán, oszt alaposan megdézsmáltam a szármát...

A teremben sokan nevettek. Meggyesi Ferkó is csak akkor komolyodott el, amikor szomszédjára, Bogár Jancsira esett a tekintete és látta, hogy az egyre fújja és törölgeti az orrát, miközben a zsebkendő csücskét a szemén is végig-végig húzta. Az öreg Gulyás István szavai sokakban felelevenítették a keserves múltat.

Gulyás István érezte, hogy messzire elkalandozott attól, amit egyszóval ki akart fejezni, de a feléje forduló tekintetek kissé zavarba hozták, ezért hát nagyobb feneket kerítve a dolognak, folytatta:

— Azt mondtátok, hogy beszéljek, hát most beszélek, pedig nem vagyok valami nagy szónok... Szóval, ott nevelkedtem én fel a Dunavölgyi uradalomban. Hát éves koromban libapásztor voltam. Nyolvéves koromban, amikor befejeztem az iskolát, bizony már kanásszá léptettek elő! Hát ez nem most volt. Hogy mennyi bért kaptam, pontosan azt nem tudom, de az év végén anyám, szegény, egy cájgruhát vett nekem keresetemből. Ez volt az első új ruhám, de ezt sem én rámt szabták. Tizenöt éves koromig voltam kanász és közben havonta legalább kétszer megvert az ispán. — Mindig engem hibáztatott, ha baj esett, vagy a pestis elvitte valamelyik malacot. Egyszer aztán gulyás lettem. Ez megint nagy előléptetésnek számított. Henrik nagyságos úr személyesen is lelkemre kötötte: vigyázzak a marhákra, mint a szemem vilá-gára! Hát én vigyáztam. Nem is volt baj sohasem. De egy jó szót nem kaptam soha, sem a nagyságos úrtól, sem az ispántól.

Aztán mikor már legénykorba kerültem, hát béressé léptettek elő. Persze akkor se kerestem agyon magam, erre ügyelt az ispán és a nagyságos úr is. Eppen megbetegedett az anyám. Nagy láza volt és félrebeszél. Meg-rémülve szaladtam az urasági ispánhoz, de kocsit nem kaptam tőle, hogy bevigyem a faluba.

Köll szántani, most nagy munkaidő van — mondotta az ispán. Egy fél-óra mulva pedig láttam, amint a nagyságos úr feleségének üres hintáját a legszebb pej csikók röpitették a falu felé... Meg is halt anyám három hétre. Apámat még két éves koromban agyonrúgta egy felbőszült csődör. Árvaságo-mon nőüléssel segítetttem. Családos ember voltam már, amikor hadba vonul-tam. Feleségemet a gyerekekkel együtt itt kitétték a lakásból, úgy hogy az uradalomból a faluba kellett költözniök. Amikor hazajöttem, a szívem majd megrepedt, olyan nyomorúságban találtam családomat...

— Megint a Dunavölgyi tanyára kerültem.

Több mint negyven esztendő dolgoztam már a nagyságos úr öregapjá-nál és édesapjánál, de két pár alsóruhámon, egy kopott ünneplő és egy foltos hétköznapi ruhámon, valamint a hat gyereken meg az asszonyon kívül az égvilágon semmim sem volt még. Az öreg nagyságos úr földje pedig ez alatt ezer holdról kétezeröttszáz holdra növekedett... Akkor íratta szét a retye-rutyájának, amikor Király megcsinálta azt a »nesze semmi — fogd meg jól« agrárreformot. A harmincas években történt, hogy egyszer kijött egy munkás testvérem a faluból és azt mondta, hogy segíteni akar a cselédségen, de azt csak úgy tudja elérni, ha a cselédek maguk is segítenek magukon. — Egy csomó röpcédulát adott, hogy osztogassam szét a cselédség között. En el is végeztem ezt a munkát, vasárnap aztán jöttek a csendörök. Behívtak a nagyságos úr apjának szobájába és rám kiabáltak. Ennek a nagyságos úrnak az apja mondta akkor a csendöröknek: — Ez a főpiskoz, csak üssék az urak, ne sajnálják! Pusztuljon el a férge, ha meg nem mondja, hogy ki adta neki...

— Hát én nem pusztultam el, mert csak két oldalbordámat törték össze, már pedig abból van jócskán... A legszomorúbb az volt, hogy megint kikérültem az utcára. Hiába kértem a nagyságos urat, meg a fiát, aki most itt áll előttünk, vegyenek vissza, hiszen öreg ember vagyok már és vénsé-gemre nem tudok sehoh meg húzódni... Nem segített ez sem. A faluban lak-tam ezután és bizony nem a legrózsásabban éltünk... Szerencse, hogy a gyerekek dolgoztak már és így nem kellett éhen pusztulnom, mert a Duna-völgyiek nagy jószágát addig is felkophatott volna az állunk. Ekkor gondol-tam el, hogy milyen jó is lenne nekünk egy darabka kis föld!... Dehát akkor más nóta járt. Almodni sem mertem volna arról, hogy egyszer itt áll majd a nagyságos úr előttünk oszt ő recetál, nem mink... mert fené nagy mejje volt neki is, meg az egész retye-rutyájának. Hát ennyit akartam én mondani. Nem is annyira a nagyságos úrról, mint magamról. Aki pedig azt állítja, hogy a nagyságos úr csak egy szál szalmát is arrább tett életében, hát annak itt mindannyiától előtt mondom: hazudik!...

Az öreg Gulyás beszéde nagyon mély benyomást keltett a jelenlevők-ben. Eza rövidke kis életrajz nagyon sokat mondott. Gulyás István sorsában na-gyon sokan a saját életükre ismertek, hiszen ilyen volt a cseléd élete a földes-urak idején. Kilátástalan, nehéz és megaláztatásokkal teli. Ezért könnyezett Bogár Jancsi is Meggyesi Ferkó mellett. Ezért hallgatott komoran Király Andrá-s bátyánk meg az öreg Sebők Márton a hátsó sorokban. Együtt szo-gál-

ták a Vojnicsokat és emlékeznek még mindenre. Különösen Sebők Márton, akit az egyik aratósztrájk alkalmával raktak el a csendőrök, mert a cselédek szervezte a mozgalom segítésére. A csendőrök azonban összeterelelték az uradalom cselédeit és a megfélemlített emberek közül kiemelték Sebők Mártont, a többieket pedig szétzavarták. — Aztán rajta töltötték ki bosszújukat... De sokan, nagyon sokan vannak itt, akiket meghurcoltak, amiért szót emeltek az urak túlkapásai ellen... Az elmúlt félszázad megmutatta, hogy bármilyen rezsim vagy határváltozás történt körülöttük, az ő életük mindig ugyanaz maradt. A monarchia idején a kakastollasok, Sándor király ideje alatt meg a zsandárok, Horthy uralma alatt megint a kakastollasok védték az urakat a nincstelenekektől. Az urak nem válogattak az eszközökben, ha a szegények megfélemezéséről volt szó. Most azonban itt van, elérkezett az idő, hogy másképpen beszéljenek. Hiába erőlködik Dunavölgyi is, hogy kimásson a hinárból. Tudják jól a faluban, hogy kicsoda meg kicsoda és nem kell hogy valaki beleszóljon a dolgukba, most a maguk módján számolnak le vele. A törvény most nem az ezerholdasokat védi...

Gulyás István szavai után csak még jobban Dunavölgyi ellen fordult a hangulat. Sokan felálltak a helyükről és úgy kiabáltak a megszeppent földesúr felé. Az elnök hangja azonban csendre intette a felháborodott agrár-érdekeltéket.

— Kedves munkástársak, azt hiszem most már mindenki előtt világos Dunavölgyi munkátlan élete és magatartása a cselédek iránt is. Gulyás István felszólalása végképp leleplezte a mesterkedő és cselédnyúzó Dunavölgyit. Vádbeszéd volt ez a többi földesúr ellen is. Ebből is látszik: ingadozásnak nincs helye! Felteszem hát a kérdést...

— Egy pillanatra várjanak még — szakította meg Dunavölgyi az elnök beszédét — tudom én mire megy a játék, ki akarnak fosztani! Vegyék hát tudomásul amit mondok és foglalják jegyzőkönyvbe — ezzel színpadiasan megfordult, széttárta karjait, szemét fölig lehunyta a tetetett elérzékenyülés hangján kiáltotta:

— Lemondok a földemről! Önszántamból mondok le, a nép jayára... — Újra a bíróság felé fordult: — Vegyék ezt jegyzőkönyvbe!

A teremben a csodálkozás és az elképedés moraja futott végig.

— Hallottad? — fordult Meggyesi Ferkó Bogár Jancsihoz. — Már megint mesterkedik valamit a »nagyságos úr«...

— Ezt a farizeust!

— Most, amikor zsákutcába került, »önként« lemond a földjéről...

— Nagy kucséber ez, de nem is csoda, az egész családja az volt...

A járási küldött emelkedett szólásra. Szemében a gyáva meghunyászkodók iránt érzett megvetés csillogott. Szava, mint a gépfegyver pattogott az elcsendesült teremben.

— Lemond! Hallottátok munkástársak, Dunavölgyi Arnold, munkásnyúzó és cselédbotoztató, aki őseivel együtt egy évszázadon át szívta a környékbeli zsellérek, napszámosok és kisemberek vérét — lemond a földjéről! No ne! Ennyire ne nézze le a népet »nagyságos uram«. Ön elfelejtette, hogy Dózsa György óta most először nem kér a nép ezen a vidéken, hanem »vesz, ragad«... Nem lemondásról van szó munkástársak, hanem a nép igazságszolgáltatásáról. Dunavölgyi összeharcsolt ötszáz holdját birtokba veszi a falu népe, egyetértetek-e ezzel munkástestvérek?

— Egyezünk! — dörögte ezer torok.

— Az utolsó barázdáig el kell venni tőle. Dolgozzon ő is, mint a többi ember, nem esik le az aranygyűrű neki sem, meg a többi ilyennek az ujjáról...

— Ebben a hazában ezentúl már csak annak lesz becsülete, aki becsületes munkával keresi kenyerét...

* * *

Dunavölgyi Arnold ezen a napon a szokottnál jóval korábban kelt fel, pedig már kukorékolnak a kakasok az uradalmi baromfityénységben amikor lefeküdt. Vendégei voltak az este. Néhány szomszédos földesúr, akiket szintén kisajátított az agrár és Csernák Miklós, az uradalom ispánja. Az agrár nagyon lehangolta valamennyiüket, nem tudták mitévők legyenek. Hiszen egy világ omlott össze körülöttük. Hogy nyomott hangulatukon és bánatukon

enyhítsenek, szinte egyszuszra akarták kiinni a kastély gazdag pincéjének maradék italát...

Reggel kilenc óra tájban valaki kopogtatott az ajtón. Dunavölgyi éppen lefelé sétált a szobájában és egyre azon igyekezett, hogy az italtól kábult agyában valahogyan rendbeszedje gondolatait. Ez azonban az események ilyen gyors fordulataiban szinte lehetetlennek tűnt. Úgy érezte magát, mint akit letaglóztak. De nem is csoda, hiszen vége a kényelmes, nyugodt életnek. Pedig nagyon megszokta, hogy nem kell törődni semmivel. Az ispán, akit egy kissé ügyefogyottnak tartott, mindig elvégezte a gazdaság ügyes-bajos dolgait, irányítását. S ő értette módját, hogy miképpen tartsa meg maga mellett az ispánt. Igaz, Csernák Miklósnak egy kicsit ragadós kezé volt és hogy harminckét esztendő alatt harminc lánccal földet szerzett, de hát ennek fejében olyan jövedelmet préselt ki az uradalom számára a cselédek munkájából, hogy a megboldogult édesapja sorba vette meg a környék kisebb-nagyobb parcelláit. — Az első világháborúig ezeröttszáz holddal gyarapították a birtokot. Így igazán elnézhatték az ispánnak is, hogy egy kicsit összeszedje magát. Ezzel szemben mindig számíthattak szolgálataira. Csernák Miklósnak köszönhetők azt is, hogy 1933-ban Gulyás István személyében ártalmatlanná tették a cselédség bujtogatóját. Így történt aztán, hogy a földesúr is közbenjárt az ispán ügyében, amikor Banai Eszter, Banai Gergő tizenhét esztendő lánygyermektartási pert indítva feladta a bíróságon. Csak a földesúr tekintélye mentette meg Csernákot az özvegyiségtől is, mert felesége, amikor a dolog kitudódott, ott akarta hagyni. Hát ennek a Csernákknak igazán volt miért hűségesen szolgálni urát...

— Igen, ez a patkány jól járt — gondolta Dunavölgyi — itt az uradalomban harácsolta össze a földet, az én véremet szívta és most engem semmiznek ki, neki pedig meghagyták mind a harminc holdat, mert van neki egy marhaerős fia, aki egyébként éppen olyan ügyefogyott mint az apja, és elvégzi a földön a munkát... Most mehetek hozzá napszámba, vagy béresnek — élcelődött saját magával.

Dunavölgyi megrezzent az ismételt kopogtatásra.

— Ez ő, az ispán — mormogta maga elé az ajtó felé haladva.

Felesége, egy városi nagykereskedő elkényeztetett lánya, a kopogtatásra hirtelen felemelkedett a párnák közül. Kócos hajával és az álmatlanságtól beesett szemével igen furcsa képet nyújtott.

— Ki az, Arnold kérlek, ki háborgat? — suttozta riadtan.

— Senki. Az ispán, mit törődsz vele — vágta oda szokátlanul durván a férj.

Az asszony meglepetten nézett az urára.

— Arnold, hát mi történt veled kedves, hiszen máskor nem szoktál így beszélni velem...

— Máskor? Máskor nem, de most mostan van és nem máskor! Mit avatkozol bele a dolgomba, nem elég nekem a magam baja, nem látod, hogy megölnek a gondok? Kisebbszíttek bennünket ezek az átkozottak, most még te is eszel, rágsz — kiáltotta felindulva Dunavölgyi. Idegei úgy táncoltak, mintha ezer dróton rángatnák őket.

Felesége sértődötten fúrta fejét a párnákba és hangosan felzokogott, Dunavölgyi tehetetlen mozdulatot tett kezeivel, majd megindult az ajtó felé. Kilépett az előszobába, betette maga mögött a hálószoba ajtaját, majd elfordította a kallantyút a terrasra nyíló előszoba ajtajáról.

Az ajtóban egy kékre dagadt arcú, megtépázott ruhájú alak, Csernák Miklós, a Dunavölgyi uradalom rettegett ispánja állott...

Dunavölgyi megborzongott.

— Szent isten Csernák, mi történt magával, hisz a felismerhetetlenségig össze van roncsolva...

Csernák belépett a szobába és beleroskadott az egyik gyékényfotólyba. Idegesen rángatózó tenyerét a homlokára szorította és zihált kegyetlenül, mint az agyonhajszolt parádés ló.

— De beszéljen végre, mi történt? — lépett hozzá Dunavölgyi.

Csernák eleinte csak szűkölt mint a verembe zuhant farkas, majd előre-hajolt és dülledt kék aláfutásos szemét Dunavölgyire függesztve ordítani kezdett.

— Még maga kérdi? Maga... Maga rászédett, becsapott! Mindig becsapott...

Dunavölgyi meglepetten hátrált néhány lépést.

— Mit beszél, Csernák? Kedves Csernák, maga megbolondult!

Az ispán nagyot nyögve felugrott.

— Én bolondultam meg? Hogy mer így beszélni velem? Miért bolondultam én meg, mi? — néhányat lépett Dunavölgyi felé, az azonban rémülten hátrált a borzalmas külsejű ispán elől, de az elkapta a pizsamagallérját és visszarántotta.

— Beszéljen, mért bolondultam én meg, mi? Beszélj, mert beléd fojtom a szuszt...

A szomszéd szobában ebben a pillanatban éles sikoltás, majd egy zarkattanás hallatszott. Dunavölgyi felesége, lánynevével Szeghalmi Klára bezárta a hálószoba ajtaját és a fejére húzta a nehéz dunyhát... Dunavölgyi szemében is megcsillant a fekete félelem, de azért megemberelte magát, elkapta Csernák karját és leszakította gallérjáról.

— Legyen esze, Csernák bátyám, hiszen maga megőrült, hogy mer... Hát ez a hála?

Csernák még jobban dühbe gurult.

— Hála, milyen háláról beszél? Talán még én legyek hálás, mert egy élet keserves munkájából rongyos harminc hold földet vettem, ezalatt pedig, az én ~~szádkodásom~~ eredményeképpen ezeröttszáz holddal gyarapodott a Dunavölgyi birtok? Mindent önök miatt tettem, érte? Maguk miatt gyűlöttek és gyűlölnék a cselédek még ma is. A maguk rendje miatt adtam ki annak-idején Gulyás Istvánt is... Most meg rászédett, hogy Kovács András bognárműhelyéből lopjam el és rakjam kocsira az ingyen készített mezsgyekarókat... És most itt vagyok, látja? Meggyesi Ferkó meg Bogár Jancsi agyonverték és miért? Ezt mondja meg, miért? Megint csak magukért. Mindent magukért kell elszenvednem. Holnap jönnek értem a rendőrök és becsuknak... Magukért, mindent csak magukért tettem, a koszos harminc holdjakkal örökre magukhoz láncoltak...

Csernák megsemmisülve roskadt bele a gyékényfotólyba. Fejét az asztalra fektette és hangtalanul rázta a zokogás. Dunavölgyi halálsápadtan nézte, majd a faliszekrényből kivett egy félig üres konyakosüveget, teleöntötte a poharat, odalépett Csernákhoz és felemelte fejét.

— Igyék, Csernák bátyám és nyugodjék meg, meglátja ez jót tesz. Az utóbbi időben én is ezt teszem, csak iszom, iszom, amíg az idegeim el nem zsibbadnak...

Az ispán mohón kapott a pohár után és egy hajtókára kiitta. Fejét újra az asztalra engedte és néhány másodperc múlva elnyomta az álom...

Dunavölgyi a szobaajtóhoz lépett és kopogtatott.

— Ki az? Segítség, ki az, csak nem akar ide is bejönni... — sikoltotta belül az asszony.

— Én vagyok kedves, csak nyisd ki — szólalt meg fakó hangon a férj.

— Arnold, te vagy, csakugyan te vagy?

— Persze, hogy én vagyok, ki volna más.

Az asszony megcsavarta a kulcsot és kinyitotta az ajtót.

— Azt hittem, hogy a Csernák... — suttogta az asszony megkönnyebülten, miután meglátta az asztalon horkoló ispánt.

— Egészen megveszett a vén hülye — mondotta Dunavölgyi — Úgy látszik, nem sikerült a mezsgyekaró lopás, pedig nagyon köpte a markát. Nekem eszembe se jutott volna, ő javasolta, de az a sáskahad most egyszerre úgy vigyáz mindenre, mint a szemevilágára és ügylátszik alaposan helyben hagyták a tolvajt... — intett az ispán felé Dunavölgyi, majd az ablakhoz lépett.

Felhúzta a rollót és kinyitotta a hatalmas ablakszárnyakat. A friss márciusi légáramlat gyorsan kicserélte a hálószoba fülledt levegőjét. A kastély melletti park fái már rügyeztek, a búza is vígan zöldült — éledezett a határ! Dunavölgyi elgondolkodott. Mennyire szerette ő ezt a földet, hiszen az apjától örökölte. Igaz, hogy nem dolgozott rajta, de azért ezer szál fűzte hozzá. Hiszen ha a föld nem lett volna, talán az élete is másképpen alakulna most. Mérnök, vagy orvos lehetett volna és dolgozna most ő is, mint annyian

mások. De így jóformán szakképzettség és élettapasztalat nélkül kerül ki az utcára. Mert nem valószínű, hogy a kastélyban is meghagyják. — Ezeknek a senkiháziaknak most nagyon megnőtt az étvágyuk. Az utóbbi időben szinte elkísértették a becsületes gazdák életét. Mindig többet és többet követeltek, míg most az egészet csak úgy elveszik az embertől. Mit tegyen most? Hogyan éljen, ezt senki sem kérdi tőle. Senki sem ad elfogadható tanácsot... De miért is adnának és ki adna? Akik az éjjel itt itták részegre magukat nála, azok éppen olyan keserves sorsban vannak, mint ő. Az ispán pedig nem megbízható ember többé. Ez képes lesz egyszer agyonverni, mert csak harminc holdat tudott szerezni nála. Pedig így járt jól, mert különben még azt is elvették volna tőle... Aztán itt vannak a cselédek. Ezek is csúfosan cserben hagyták az agrártárgyaláson. Még azok is elpártoltak tőle, akiknek pedig nagyon a javukat akarta, nem lehet bízni már a dobrovoljácokba sem. Aztán itt van Gulyás István... vagy éppen Csepregi Balázs, akinek a felesége felakasztotta magát 1932-ben, mert nyolc gyermekének nem tudott mit enni adni és eljött hozzá tanácsért. De mit tehetett ő? Ha ennek adott volna valamit, akkor a többi is követelődzött volna, így hát amikor az asszony azt mondta, hogy felakasztja magát ha nem kap segítséget, hát csak ráhagyta — mit tehetek én, nagyon sajnálom. És az asszony tényleg felakasztotta magát, nyilván csak azért, hogy még halálával is neki okozzon kellemetlenséget, mert a felzúduló cselédnépség egyre fenyegette a kastélyt... Kénytelen volt néhány hónapra külföldre utazni, hogy kirázza agyából a kellemetlen emlékeket... Ezek az emlékek azonban most mind életre kelnek, kínozzák, marcangolják és rémületbe ejtik a lelkét... Az a Gulyás is milyen szemtelen volt ott az agrártárgyaláson — verték volna agyon a csendőrök! De akkor is én sajnáltam meg, mert kétszeri eszméletlenség után azt mondtam, hogy ne bántsák, elég lesz neki egyelőre ennyi is. Ennek azonban nem volt elég, nem jött meg az esze. Hát így tegyen valamit az ember a koszosaiért...

Ahogy Dunavölgyi ilyenformán elmélkedett az ablaknál, egyszerre hegyezni kezdte a fülét. A távolból mintha muzsikaszó és ének hangzana. A muzsika és az ének egyre közelebről zúgott, míg egyszerre csak a kastély melletti park végén, a bajsai úton feltűntek az első csoportok. Az embersegreg egyre közeledett a kastély felé. Az élen hatalmas zászlókat vittek. A fúvószenekar réztrombitáin játékosan cikázott a ragyogó napsugár. A zászló szövetje is olyan vakítóan piroslott, hogy Dunavölgyi szemei nem bírták el nagy csillogását. Behajtotta az ablakot, félig leengedte a rollót és feleségével együtt a nyíláson át figyelte a közeledő tömeget. Most egyszerre a kastély felől is kiabálás hallatszott. A következő pillanatban egy csapat gyerek és asszony tűnt fel, amint a menet felé futnak... Az uradalom bérései meghatottan köszöntötték a faluból jövő volt részaratókat, napszámosokat és egyéb nincsteleneket. Dunavölgyi a fogait csikorgatva, amikor bérései között meglátta Sarnyai Ferkót és Nagypál Antalt, akik még tegnapelőtt is váltig fogadták, hogy ők nem íratnak földet, mert meg vannak elégedve helyzetükkel és nem szeretnék, ha a nagyságos úr megharagudna rájuk. És itt van, most ezek is elpártoltak tőle — képmutató férgek!... — sziszegte Dunavölgyi az ablak mögül.

Az agrárérdekeltek földfoglaló menetének első soraiban Dunavölgyi felismerte Gulyás Istvánt, Meggyesi Ferkót, Bogár Jancsit és Fazekas Bónit az újságárust, aki szintén kapott földet. Itt volt aztán az öreg Király András is, a félévszázados cselédember és mint a többiek, ő is jókora mezsgyekarót szorongatott a hóna alatt. Komoly, de megelégedett arckifejezéssel rúgta a port a többiek között. Dunavölgyinek most nagyon élénken dolgozott az emlékezete, szinte névről ismerte valamennyit, pedig azelőtt nem igen törődött velük. Különösen Meggyesi Ferkó alakja rajzolódott ki élesen szeme előtt. Ez a markos, fiatal napszámos szállt szembe vele ott a piaclásteren az agrártárgyalás előtt és ő volt a leghangosabb, amikor a járási kiküldött és az agrárbíróság elnöke elléne hangolták a gyűlést. — Kerülne csak egyszer a kezem közé, — rázta meg az öklét a rácsok mögül.

Az új honfoglalásra induló agrárérdekeltek azonban nem látták Dunavölgyit az ablak mögött, de nem is törődtek vele. Mit árhat nekik a rettegett földesúr ezután? Semmit. Meggyesi Ferkó és a mellette haladó társai a hónuk alatt mezsgyekarókat szorongatva, diadalmasan néztek a kastélyra,

az úri dölly és a hatalmaskodó földesurak kizsákmányoló várára, amelyet most birtokba vesz a proletárság. Ebbe az épületbe azelőtt csak a kiválasztottak léphettek be, most azonban, ha kedvük támad, senkitől sem kell engedélyt kérniük erre, nyugodtan léphetik át a saját házuk küszöbét.

Amikor a hatalmas épület mellé értek, Meggyesi odafordult Bogár Jancsihoz.

— Jancsi, pajtásom! Kételkedsz-e még?

Jancsi egy pillanatra abbahagyta az éneklést és vidáman kiáltotta Ferkó felé:

— Eldőlt a nagy pör, Ferkó! A föld a miénk és én már azon gondolkodom mi lesz azután, ha leverjük ezeket a karókat?...

Ferkó elkomolyodott. Lassan hátranézett. Mögötte hosszú sorokban ki-gyózott a földfoglalók diadalmas, dalos serege. Szívét valami eddig ismeretlen érzés remegtette meg. Minden idegszála mozgásba jött és egész testét jóleső érzés járta át. Bizakodó hangon kiáltotta.

— Ne félj, testvér, higgyél a magad és a fajtád erejében! Történjen bármi, az út csak előre mutat és nekünk lesz bátorságunk végigmenni ezen az úton...

A győzelmes proletársereg büszkén haladt előre a kastély mellett, abba az irányba, ahol a földesurak és nagygazdák kisajátított földjei várták az új gazdákat, akik sokkal jobban szeretik majd, akik maguk művelik, gondozzák a zsíros, barna talajt. A kastély ablakai újra megrezdültek és most már végleg lefutottak a rolló zöld fogai. Dunavölgyi idegei nem bírták tovább. Karjai aláhullottak az ablakról, átfogta felesége vállát és remegő térdekkel, sápadtan az ágy széléig tántorgott. Úgy dőlt bele az ágyba, mint egy darab fa. Fejét befúrta a csipkés vánkosokba, füleit bedugta és szíraz torokkal hörögte:

— Vége... vége van a szép világnak!...

Szeghalmi Klára tehetetlen szipogása és az előszoba asztalára boruló ispán mély horkolása összefolyt a földfoglalók dalától menekülő földesúr multatsírató, reménytelen zokogásával...